

Caracol – pu'y – školjka

Nekaj značilnosti organiziranja, razvoja, boja in izobraževanja v zapatističnih skupnostih

Tu pravijo, da najstarejši govorijo, da so jim drugi pred njimi povedali, da so prvi na teh pobočjih zelo spoštovali obliko školjke. Pravijo, da pravijo, da so jim povedali, da školjka pomeni vstop v srce. In pravijo, da pravijo, da so jim povedali, da školjka hkrati pomeni slovo srca, da bi hodil po svetu, kot so prvi poimenovali življenje. In ne le to. Pravijo, da pravijo, da so jim povedali, da se je s školjko klicalo kolektiv, da bi šla beseda od enega k drugemu in da bi bil dogovor sklenjen. Prav tako pravijo, da pravijo, da so jim povedali, da je školjka pomagala ušesu, da bi slišalo najbolj oddaljeno besedo. Tako pravijo, da pravijo, da so jim povedali. Jaz ne vem. Stopam s tabo, z roko v roki in ti kažem, kar vidi moje uho in slišijo moje oči. In vidim in slišim školjko, pu'y, kot ji pravijo v tukajšnjem jeziku.¹

Tako zapatisti, staroselci, ljudstva Majev v Lakandonskem pragozdu opisujejo nastanek, delovanje in pomen petih školjk, ki so zaživele med 8. in 10. avgustom 2003, kjer – območje in prostor organiziranja – upornice in uporniki koordinirajo uresničevanje drugačne sedanjosti in prihodnosti, vežo za vstop v novo Mehiko in nov svet: La Realidad ali *Madre de los caracoles del mar de nuestros sueños* (Mati školjk morja naših sanj), Oventik ali *Resistencia y Rebeldia por la humanidad* (Odpor in upor za človeštvo), La Garrucha ali *Resistencia hacia un nuevo amanecer* (Upor k novemu svitu), La Morelija ali *Torbellino de nuestras palabras* (Vrtinec naših besed), Roberto Barrios ali *El caracol que habla para todos* (Školjka, ki govori za vse).

Zapatisti so se vse od vstaje 1. januarja 1994 trudili spremeniti vsakdanjo realnost vasi na vzhodu Chiapasa, kjer se ljudje, poleg represije korporacijskih in transnacionalnih institucij kapitala, nenehno soočajo z militarizacijo, nasilnim izseljevanjem in preseljevanjem zaradi interesov korporativnega kapitala (predvsem ZDA ter tudi Francije in Španije), s poskusi privatizacije

¹ Subcomandante Insurgente Marcos, Mehika, julij 2003, dostopno na www.dostje.org.

zemlje, z manipuliranjem s cenami kave in drugih pridelkov, s krajami naravnih resursov, pobijanji, nasilnim preseljevanjem in genocidi.² Vsa ta grozodejstva (se niso in) se ne dogajajo samo zapatistom, niti ne samo staroselcem v Chiapasu. Neoliberalno zobovje melje vse nevidne in neslišne tako po Mehiki kot širše, v Srednji in Južni Ameriki, in seveda, tudi na naši in sosednjih celinah.

Četudi se 35 odstotkov mehiške hidroenergije proizvede v Chiapasu, pa 34 odstotkov prebivalcev Chiapasa nima elektrike. Mehiko je (podobno kot Argentino, Čile, Malezijo, Nigerijo, Indijo ...) preplaval val privatizacije vode, ki ga upravlja Svetovna banka. Vodna zajetja v Chiapasu služijo Coca-Coli za distribucijo in prodajo pitne vode ter gaziranih napitkov, medtem ko je 43 odstotkov prebivalcev Chiapasa brez dostopa do pitne vode. Mehiko analize uvrščajo med ekstremnejše primere držav, kjer kljub vodnemu bogastvu prebivalstvo namesto vode uživa cenejše izdelke, kot sta na primer kokakola ali pepsi.³

Chiapas je bogat z nafto in naravnimi viri, ki jih država izvažava v ZDA; je biološko, geografsko, zgodovinsko in kulturno raznovrsten, zato izjemno privlačen tako za korporacije kot turiste. Kljub vsemu omenjenemu bogastvu pa je Chiapas po vseh razvrstitvah makroekonomskih kazalcev najslabše razvita in razvijajoča se država med 31. državami Združenih držav Mehike in samostojnim federalnim ozemljem (Distrito Federa – DF ali Ciudad de Mexico). V revščini živi 60 odstotkov prebivalcev; 60 odstotkov otrok ne more obiskovati šole; smrtnost novorojenčkov ob porodu je med najvišjimi na svetu.

Med zapatisti je že bilo tako – ali še slabše – vendar se stvari spreminjajo. “Nekoč nismo imeli,” pravi zapatist v Oventiku, “danes pa, danes je”.⁴ Kam in kako hodijo ti uporniki, sva s compañerom izkusila in raziskala med obiskom vseh petih Školjk po koncu druge *alerte roja*⁵ in po razglasitvi Šeste deklaracije iz Lacandonskega pragozda.⁶ To je bilo slovesno obdobje *fiest*, plesa, nogometnih in košarkarskih turnirjev, dela in novih gradenj, igre, zborovanj, pogovorov

² Največji genocidi nad staroselci so se dogodili v krajih Acteal, El Bosque, Aguas Blancas in El Charco.

³ Glej Shiva (2002: 99). O natančnejših analizah neoliberalnih politik v Latinski Ameriki pa Cavanagh, J. (mr.) (2002): *Alternatives to economic globalization: better world is possible; a report of the International Forum on Globalization*. San Francisco: Berrett-Koehler.

⁴ “Años antes no tenemos nada, ahora sí, ahora hay.” Pri pogovorih z zapatisti je simptomatično, kako v pripovedovanjih upoštevajo pomembne teoretske dosežke sodobnih teorij proti kapitalizmu. To jim najbrž uspeva z refleksijo, vendar je verjetneje, da do tovrstnih alternativnih političnih diskurzov prihajajo spontano, ali zaradi okorne španščine ali oblikovanja stavkov s pomočjo staroselskega jezika. Bookchin (1989) nas nagovarja, da namesto posedovanja (uporabe glagolov “imeti”, “vzeti” ali “posedovati” (*to own*), ki označujejo premoč individuuma nad drugim individuumom ali objektom), uporabljamo druge opisne glagole, s katerimi lahko prakticiramo sobivanje s predmeti, naravo, drugimi ljudmi itn., kot je počela organska družba.

⁵ Stanje najvišje stopnje pripravljenosti.

⁶ Glej prevod v tej številki ČKZ-ja.

in *encuentros*.⁷ Takrat so školjke praznovale drugo obletnico delovanja in takrat se je ravno pričela uresničevati *Šesta deklaracija*, v kateri nas zapatisti obveščajo, da prihajajo v vse dele Mehike, da bi poslušali in se integrirali v boje proti neoliberalizmu po vsej državi in onkraj nje.

1. OD MAJEVSKIH LJUDSTEV DO ZAPATISTOV

Zgodovina naseljevanja v Srednji Ameriki naj bi se začela okrog 1500 let pr. n. š.⁸ Prva kultura, ki je naselila Mehiški zaliv (regijo med sedanjim Veracruzom in Tabasco), so bili Olmeki, ki so razvili civilizacijo Izapa na jugu sedanje Mehike in iz katerih naj bi se (med letom 1500 pr. n. š. in letom 100) razvila civilizacija Majev (najprej v Gvatemali in El Salvadorju, kasneje pa še v Belizu, Hondurasu in Mehiki (Chiapas, Champece in Yucatan)).⁹ Med zapuščino majevskih ljudstev se najpogosteje prišteva piramide, koledar, pisavo hieroglifov, bogato matematično umetnost, ki je v poslikavah vedno vključevala matematizacijo prostora in časa, pa astronomijo in bogato tradicijo kulture, plesa in obredov. Majevska ljudstva v Chiapasu so višek razvoja dosegla v letih 900–1000, ko so jih pričela napadati različna nemajevska ljudstva (predvsem Tolteki) in ko so jih podjarmila ljudstva Aztekov (to je druga največja kultura, ki je ta čas prevladovala v osrednji Mehiki, današnjem DF).

Španska kolonializacija Mehike se je pričela 21. aprila 1519. Hernán Cortés je Azteke po več letih podjarmil tako, da je stopil v zavezništvo z ljudstvi Tlaxcalanov, ki so bili rivali Aztekov. Tristoletno špansko kolonializacijo je prekinila enajstletna osvobodilna vojna (1810–1821). Po ustanovitvi federalne republike 4. oktobra 1824 zaradi različnih interesov izbruhne državljanska vojna, ki ji sledi invazija ZDA. Med letoma 1846 in 1848 izgubi Mehika polovico svojega takratnega ozemlja (današnja Kalifornija, Teksas, Nevada, Utah in deli Kolorada, Arizone, Nove Mehike), ki je še danes del ZDA.

V času vladavine Benita Juareza, leta 1863, glavno mesto DF napade Francija, vendar je Napoleonov odposlanec nadvojvoda Maximilian iz Avstrije umorjen že nekaj let za tem. Za časa vladavine generala Porfiria Diaza sledi petintrideset let miru, vendar ljudje trpijo veliko večjo tiranijo kot med vojno. Diaz jim odvzame zemljo in osebno svobodo, s čimer postanejo sužnji latifundistov. Ljudstvo se upre leta 1910, čemur sledi dolgo obdobje mehiške revolucije,

⁷ Pomen *encuentra* je razčlenjen v nadaljevanju.

⁸ Michael D. Coe. *The Maya*. NY: Thames and Hudson. 2005. Wauchopes, Robert. *The Indian Background of Latin American History: The Maya, Inca, and Their Predecessors*. New York: Knopf, 1970. Silva Herzog, Jesús. *Breve historia de la Revolución Mexicana*. México: Fondo de Cultura Económica, 1960. Abad de Santillan, D. *Historia de la Revolución Mexicana*. México: Frente de Afirmación Hispanista. 1992.

⁹ Najbolj znani majevski mesti v Chiapasu sta Palenque in Bonampak.

ki je bogato tako z revolucionarnimi voditelji, ki so še danes žive ikone Mehike, kot tudi s prvo revolucionarno teorijo.¹⁰ Nov voditelj Francisco Madero, ki ga podpirajo revolucionarne ikone Emiliano Zapata in Pancho Villa, je že tretje leto neuspešnega vladanja umorjen. Boj je usmerjen proti veleposestnikom, katoliški cerkvi ter severnoameriškim korporacijam.

5. februarja 1917 je sprejeta ustava, ki veleposesti razdeli na *ejidos* – skupno zemljišče.¹¹ Sledi dolgo obdobje vladanja stranke, ki institucionalizira revolucijo. Leta 1946 jo poimenujejo Partido Revolucionario Institucional – PRI (Institucionalna revolucionarna stranka). Ta mehiška ljudstva brez prekinitve zatira 71. let s politiko ultrakapitalizma, implantiranega iz ZDA. To je obdobje nevidnih bojov in nevidnih upornikov, ki ga prekinajo zapatisti z vstajo 1. januarja 1994 – ko s prekritimi obrazi postanejo prvič v svoji zgodovini bojov vidni. Vstaja vzpodbudi vsemehiške in svetovne odzive, reakcije in artikulacije civilnih družb in gibanj.¹² Od leta 1994 so se zapatistični načini, metode, taktike upiranja itn. vse bolj razširili tudi med druge staroselce v Mehiki (predvsem v drugi dve najrevnejši državi, Oaxaco in Guerrero), ter onkraj nje.¹³

Čeprav leta 1999 zmaga predsednik desničarske Stranke narodne akcije (Partido de Accion Nacional – PAN), Vicente Fox, nekdanji direktor Coca-Cole in predsednik Guanajuanta, se politika do staroselcev ne spremeni. Podobno kot vso zgodovino ostaja temeljni politični problem države vprašanje dostopa do zemlje. Mehiko danes sestavlja še 54 različnih staroselskih kultur s svojimi jeziki (24 milijonov ljudi ali četrtnina celotne populacije), predvsem kmetov, ki upravljajo *ejide*. Politične stranke poskušajo staroselcem ponovno odvzeti zemljo (v ta namen je PRI leta 1992 spremenila 27. člen ustave, po katerem bi lahko hitro privatizirala skupno zemljo), da bi uresničile temeljne stra-

¹⁰ Ricardo Flores Magon prične leta 1911 izdajati magonistični častnik Regeneracion. Glej Trejo (2005).

¹¹ V Mehiki še danes obstajajo troje vrst zemljišč glede na vrsto upravljanja: komunalna, *ejido* in privatna. Komunalno zemljišče ni nikogaršnja last in je zgolj podarjeno za krajše obdobje v upravljanje. O tem odločajo predstavniki vaških ali mestnih skupščin ali svetov, čeprav je nihče (niti razdeljevalci) ne morejo prodajati ali privatizirati. *Ejido* je še vedno skupno zemljišče, ki ga vaški ali mestni svet podari družini, vendar ga lahko spremeni tudi v privatno posest, če se s tem strinja skupnost in če to potrdi vaški ali mestni zbor oz. skupščina. Privatno zemljišče pa je, podobno kot v Sloveniji, v posesti lastnika, ki z njim upravlja v individualno korist, ne glede na zahteve okolja in skupnosti.

¹² Čeprav vsi teoretiki utemeljujejo vstajo zapatistov s sporazumom Tratado de Libre Comercio – TLC, ki naj bi 1. 1. 1994 stopil v veljavo, pa zapatisti v svojih prispevkih razlagajo, da je čas njihove vstaje bolj naključen kot načrtovan. Na vstajo so se, skupaj z EZLN (Zapatistična vojska narodne osvoboditve), ki je delovala že od leta 1983, pripravljali od leta 1986. Bolj kot slaba orožitev je zapatiste pred vstajo oviralo nepoznavanje urbanega. Hkrati pa jih je k vstaji silila nevarnost, da bo država njihov boj, če ga ne bodo sami uspešno predstavili, izrabila za narkomafijo (ki je sicer prevladujoča na severozahodu Mehike) ali terorizem. Da jih država ne bi neslišno in brez posledic "izbrisala" iz regije, simbolično zasedejo pomembnejša mesta (San Cristobal de las Casa, Ocosingo, Altamirano itn.) ter vojaško oporišče (Rancho Nuevo).

¹³ Zapatistična epistemologija upora je postala najbolj ekspliciten primer za sodobne obravnave bojov proti neoliberalizmu in onkraj njega. To med drugim dokazuje tudi poplava literature, ki opisuje, analizira ali teorizira upor, politiko, retoriko, organiziranje idr. staroselcev v Chiapasu.

teške nacionalne plane (ki implicirajo korporativne interese Severa, predvsem ZDA): *Tratado de Libre Comercio* – TLC (Sporazum o svobodni trgovini, ki je stopil v veljavo 1. 1. 1994); *Plan Puebla Panama* – PPP (ki naj bi se skupaj z NAFTA pričel uresničevati v letu 2005 in namerava s privatizacijo najbolj neokrnjeno naravo Srednje Amerike – od Mehike do Paname – spremeniti v infrastrukturni pas za potrebe ZDA (letališča, pristanišča, hitre avtoceste, telekomunikacije, turistične točke, naravni rezervati, intenzivno monokulturno kmetijstvo, črpališča nafte, hitrejši izvoz naravnih virov)); *Area de Libre Comercio de las Americas* – ALCA (Območje svobodne trgovine za Amerike);¹⁴ *Alianza para la Seguridad y Prosperidad de America del Norte* – ASPAN (Zveza za varnost in blagostanje Severne Amerike, ki je nastala med ZDA, Mehiko in Kanado julija 2005).

2. STRUKTURA ORGANIZIRANJA ZAPATISTIČNIH SKUPNOSTI

Staroselci so vse do vstaje tiho in nevidno umirali v pragozdu. Velika umrljivost zaradi ozdravljivih bolezni (kot na primer diareja), visoka nepismenost in splošno neznanje, nepoznavanje lastne kulture in preteklosti so razoroževali možnosti za upor. *Dost' je! Dost' je življenja in umiranja v revščini in poniževanju, dost' je uničevanja naših kultur!* Z vstajo niso dobili ali izgubili boja, kot so pričakovali. Odzivi vsemehiške in svetovne javnosti so državo prisilili v prekinitve ognja in javni dialog z zapatisti. 16. februarja 1996 z zapatisti podpišejo Pogodbe iz San Andresa. Vendar se zla vlada (kot jo imenujejo zapatisti) pogodbi ni držala, zato se leta 1997 začne obdobje "nizko intenzivne vojne", ko se v Chiapasu zadržuje prek 60.000 vojaških čet, paramilitarcev. Decembra 1997 paramilitarci v eni od staroselskih vasi, Acteal, pobijejo 45 otrok in žena.¹⁵ Ta genocid sproži nov množičen odziv vse bolj angažirane javnost. Zapatisti, še bolj pa drugi staroselci v Chiapasu postajajo brezdomci, žrtve paramilitarcev, vendar takrat med staroselce prihaja tudi vse več podpornikov, opazovalcev in nevladnih organizacij, urbanih upornikov, ki s fotografijami in videodokumentacijo beležijo in dokazujejo represijo države, ter jo tako, skupaj z zapatisti, uspešno ustavljajo.

S padcem stranke PRI (pred slabimi šestimi leti) nasilje države upade, medtem ko se ves čas vladavine PAN militarizacija Chiapasa nadaljuje. Vrh dose-

¹⁴ Predsednik Bolivarske republike Venezuele, Chavez, je julja 2005 z državami Srednje Amerike pričel proti-ALCA-plan ali alternativni plan – poddržavljanje naravnih resursov, ki se imenuje *Alternativa Bolivariana para las Americas* – ALBA (Bolivarska alternativa za Amerike). "Alba" je španski izraz za "svitanje".

¹⁵ Glej dokumentarni film *Walking Toward the Dream: The Memory, resistance and hope of communities displaced by war in Chiapas*. Chiapas Media Project – Promedios. San Cristobal de las Casas. 2002.

že prav to poletje 2005 z že omenjeno zvezo ASPAN, ki je bila v mehiških medijih interpretirana kot “novo brezplačno suženjstvo ZDA”.¹⁶ Čeprav zapatisti državo od leta 1994 angažirano vzpodbujajo k sodelovanju (kot na primer pohod za dostojanstvo staroselcev v Ciudad de Mexico septembra 1997 ali pohod v začetku leta 2001 – *Marcha del Color de la Tierra*)¹⁷ ter k “novi ustavi, ki bi prepoznala pravice in svoboščine ljudstva in bi šibke branila pred močnimi”,¹⁸ nobena od glavnih političnih strank (poleg PRI in PAN je tu še kvazi levičarska stranka PRD – *Partido de la Revolucion Democratica*) obljub, zapisanih v Pogodbah iz San Andresa, ni uresničila ali zares podprla. Vendar zapatisti niso vajeni izgubljal časa in praznih besed, kakor počne zla vlada. Za njih obljube pomenijo dejanja. Zato so leta 2003 – unilateralno – pričeli uresničevati pogodbe iz San Andresa.¹⁹

Tako avgusta 2003 razglasijo školjke, kjer delujejo “ubogljive in poslušne dobre vlade” (*Juntas de Buen Gobierno*), razne komisije in kolektivi; tam so bolnice, zdravstveni domovi, šole, acampamentisti in drugi podporniki zapatistov, projekti z vsega sveta, trgovinice in zadruga staroselskih vezenin, kave, čevljarne, pekarnice, avdio in video produkcija, tam se posluša *Radio Insurgentes*, deluje *Television Intergalactica* – edini program, ki se posluša – tam se pleše in poje – tam je skromno, vendar dostojanstveno življenje upornikov.²⁰

S smrtjo *Aguascalientesov* se rodijo školjke, ki pomenijo vrata za vstopanje in izstopanje. Školjke so okna, prek katerih gledamo navznoter in navzven, so glasek, ki naše besede razpošlje daleč, da lahko poslušamo tiste, ki so daleč. Školjke nas opominjajo, da moramo biti v tem svetu vedno budni in v gibanju. Školjke so tu, da bi videli, da bi razumeli, okrepijo boj ljudstev in uničijo oblastnike, da bi zgradili avtonomijo, da bi se učili, za boje, za upore, da bi spoznali in globalizirali odpor s pravičnostjo, da bo mogoče zgraditi svet mnogoterih svetov ...²¹

3. SAMODOLOČANJE RAZVOJA SKUPNOSTI

Struktura organiziranja zapatističnih skupnosti je zelo enostavna, kot pravijo sami, medtem ko je za nas, ki jih opazujemo iz izkušenj permanentnega ka-

¹⁶ Glej komentarje in prispevke v *La Jornada* na www.jornada.unam.mx.

¹⁷ Dokumentarni film *The Silence of the Zapatistas* prikazuje številne nenasilne proteste, ki so jih zapatistične skupnosti organizirale v “času tišine” proti vojaški prisotnosti v Avtonomni občini San Pedro Michoacan. Film je projekt skupine *Promedios*. San Cristobal de las Casas. 2001.

¹⁸ Šesta deklaracija iz Lakandonskega pragozda.

¹⁹ Glej dokumentarni film *Caracoles: New Paths of Resistance*. *Promedios*. San Cristobal de las Casas. 2003.

²⁰ Školjke se razvijajo iz *aguascalientesov*, pretekle oblike zapatističnega organiziranja, ki so med letoma 1995 in 2003 služili za srečevanja, zборе, izobraževanje, zdravstvo ipd.

²¹ Povzeto po zapatistični glasbeni skupini *Grupo Nuevo Amanecer* (produkcija *Rado Insurgentes*, uradni glas EZLN).

pitalističnega družbenega pohabljenja, visoko kompleksna in zahtevna.²² Organiziranje ali samodoločanje skupnosti prehaja neposredno od vasi oziroma skupnosti – do upravljavk in upravljavcev v školjkah, ki morajo ubogljivo opravljati določila staroselk in staroselcev. O razvoju posamezne in celotne zapatistične skupnosti razpravljajo in odločajo staroselci v vsaki skupnosti na vaških skupščinah ali zborih (*concejos*). Odločajo o treh ravneh: določajo predstavnike za posamezne zadolžitve na ravni vasi, občine in školjke. Strukturo samodoločanja bi najlažje ponazorila na glavo obrnjena piramida.

Najpomembnejša je prva raven – vsako leto vaška skupnost določi kolektive, ki bodo skrbeli za pridelavo hrane, oskrbo z naravnimi zdravili, pridelavo rokodelskih izdelkov, prevoz itn.²³ Prav tako določijo promotorje, ki bodo skrbeli za osnovnošolčke (to so učenci *primarije* – navadno od 3 do 12 let), pa promotorje za zdravje in druge pomembne zadolžitve v skupnosti. To je raven, na kateri določajo in koordinirajo najpomembnejše življenjske dejavnosti ter vrsto drugih obveznosti (prireditve, pridobitve, komisije, kolektive, združenja itn.).

Čeprav razvoj skupnosti določajo kolektivno, pa uporniki živijo “posamezna” družinska življenja na “skupen” način: vsaka družina ima svojo zemljo in hišo, ki je hkrati zemlja vseh in hiša za vse v skupnosti. Vsaka posamezna pridobitev za neko družino je pridobitev za vso skupnost.²⁴ V skupnosti ni neenakosti – nenehna redistribucija in delovanje v kolektivih zagotavljata hrano in druge osnovne potrebe za dostojanstveno življenje za vse – vsi drugi dodatki (ki jih ni veliko), pa so v vsakem primeru skupni.²⁵

Več vasi sestavlja Avtonomno uporno zapatistično občino, zato vaške skupnosti določajo predstavnike za občine. Delovanje teh predstavnikov je podobno delovanju predstavnikov v skupnostih, le da njihove zadolžitve vključujejo (so)delovanje med vasmí. Skupnosti spet določajo koordinatorje ali predstavnike, ki bodo skrbeli za kolektive, šole, bolnice, zdravstvene domove v občini itn.

Na tretji ravni pa vaške skupnosti določijo še predstavnike za školjke – to je tretja (zadnja raven) v strukturi zapatističnega organiziranja, ki skrbi za uresničevanje zahtev, ki so določene v skupnostih. Školjke so instanca poslušanja in

²² Ker je kapitalistično organiziranje poenostavitev človekovih potencialov do absurda (kot trdijo teoretiki socialne ekologije), potem je vsakršno drugačno organiziranje izjemno kompleksno in ustvarjalno.

²³ Najpomembnejši so kolektivi za fižol, koruzo, kavo, perutnino, govedo, med ... Drugi kolektivi (predvsem ženski) skrbijo za nabiranje zelišč in zdravilnih rastlin. Potem so kolektivi rokodelcev (vezenine, čevljarne). Pa kolektivi za kafeterije, pekarnice, trgovinice itn. “Kolektivi” je tudi ime, ki označuje zapatistična prevozna sredstva – velike tovornjake, avtobuse ali avtomobile z vgrajenimi prikolicami, v katerih se prevažajo staroselci. Vsa vas se preživlja in živi od dela kolektivov, ki so nastali prav zaradi primanjlovanja hrane ter težkih življenjskih razmer v pragozdu.

²⁴ Tako je na primer neka v La Realidadu vrsto let varčevala za Sky-TV, ki jo je to poletje priključila, in njihov dom se je spremenil v kinodvorano za vso skupnost.

²⁵ Zapatisti ne vsiljujejo kolektivnega življenja tako, kot ga je na primer socializem, pač pa dovoljujejo svobodo vseh in vsakogar v skupnem.

ubogljivega izvrševanja – so prostor novih političnih praks koordiniranja trenutno okrog 500.000 staroselk in staroselcev v zapatističnih skupnostih.

Zadolžitve in določitve so kratkoročne – navadno od enega do treh let – in kolobarijo.²⁶ Prav tako zadolžitve ne zasedejo celotnega delovnega urnika –, pač pa se zapatisti navadno po tednu ali več dnevih zadolžitve vrnejo za enako obdobje nazaj v svojo vas. Podobno je tudi z otroci *secundarije* (druga raven izobraževanja), ki se po tridesetih dneh izobraževanja v kampusu za petnajst dni vrnejo v domače oddaljene vasi. Vsi procesi dela, izobraževanja, ustvarjanja, koordiniranja in organiziranja krožijo in so časovno uravnani tako, da nobena družina ali življenje v domači vasi ne trpi na račun delujočih v občinah in školjkah. Ker se vse delo (koordiniranje, upravljanje, informiranje, nadzorovanje, izobraževanje, zdravljenje itn.) v školjkah opravlja brezplačno, so tudi vse dejavnosti, storitve in servisi za uporabnike (vključno z obiskovalci, podporniki ter drugimi, ki se znajdejo na avtonomnem območju) brezplačni.

4. URESNIČEVANJE AVTONOMNE UPORNE POLITIKE SKUPNOSTI

Metoda delovanja v skupnosti je enaka metodi delovanja v školjkah in nasprotno. Zapatisti imajo trenutno pet školjk. Vsaka školjka povezuje največ 7 občin, vsaka občina pa več deset skupnosti. Samodoločanje razvoja celotne zapatistične skupnosti prihaja iz vasi (osnovnih skupnosti), uresničuje pa se v školjkah. Školjke so prostori, kjer poleg kolektivov, zadrug, kafeterij, šol, knjižnic in zdravstvenih domov ali bolnic, Komisije za informiranje (ki deluje kot informator o boju, organiziranju in razvoju zapatističnih skupnosti za obiskovalce, podpornike, novinarje idr. – zato se pogosto imenuje tudi politična komisija), Komisije za nadzorovanje (ki skrbi za preverjanje obiskovalcev ter preverja delo Sveta dobre vlade) ubogljivo vlada tudi Svet dobre vlade (Junta de Buen Gobierno). Školjke so tako infrastrukturni in logistični prostori, mesta, ki omogočajo nemoteno delovanje školjke in s tem življenje in delovanje v skupnostih in v *municipiuh* (občinah).²⁷

Svet dobre vlade sestavljajo predstavniki iz občin, ki jih združuje školjka. Razvrščeni so v dva ali tri kolektive, ki izmenično opravljajo tedenske (pri nekaterih tudi 10-dnevne ali enomesečne) zadolžitve, nato pa se, ko jih nadomesti drugi ali tretji kolektiv, vračajo v domače oddaljene vasi. Kljub odgovornim

²⁶ To pomeni, da je nekdo lahko eno leto v svetu dobre vlade, naslednje leto promotor izobraževanja ali zdravja, če je v svojem izobraževanju in boju že pokazal dovolj znanja, da lahko kvalitetno opravlja tovrstna dela za skupnosti in če ga na to mesto določi skupnost.

²⁷ Pojem školjka se uporablja tako za poimenovanje procesa razvoja zapatističnih skupnosti kot za široko avtonomno območje, ki jih povezuje. Prav tako je školjka prostor, kjer je nameščena infrastruktura za delovanje vseh organov, komisij, dobre vlade, kolektivov in zadrug.

nalogam dobre vlade ter drugih komisij in kolektivov tako upornice in uporniki ne izgubijo stika z domačo skupnostjo in njeno vsakdanjo realnostjo, saj so izmenično vpeti tako v vaško kot širšo skupnost (občino, školjko).

Da bi si lažje predstavljali školjko kot infrastrukturno in logistično mesto avtonomne uporne skupnosti, pogledajmo primere. Školjka La Morelia, ki je najbolj ženska školjka med zapatisti, združuje sedem občin. Dobro vlado predstavljata po en predstavnik ali ena predstavnica iz vsake občine od skupaj sedmih predstavnic oziroma predstavnikov, ki se izmenjuje s *compañero(m)* iz iste občine vsakih osem dni.²⁸ Navadno dobro vlado sestavlja od štiri (kot na primer v La Realidadu) do sedem (kot na primer La Moreliji) ali več predstavnikov (Roberto Barrios in Oventik). V Oventiku je školjka videti takole:

Školjka je po včerajšnji fiesti bolj prazna, vendar živa. Ob vhodu v školjko poleg železnih vrat na leseni klopici poseda eden od komisarjev za nadzorovanje. Po desni strani se ob poti k avditoriju ob vznožju hriba spuščajo stavbe ženskih kooperativ ali zadrug za dostojanstvo (Sociedad cooperativa artesanal de mujeres por la dignidad s.c.l., Oficina de mujeres por la dignidad). Pred naslednjo kooperativo se je vrnila Komisija za nadzorovanje, nato spet kooperativa "Nichim Rosa" (Sociedad cooperativa artesanal "Nichim Rosa"). Sledi še zapuščena hiša pridigarjev miru (Pastores por la paz) ter nekaj drugih barakic, ki niso posebej označene ali poslikane. Za temi trgovinami in pisarnami so koruzni nasadi, pod njimi pa trata, iz katere je najboljši razgled na avditorij, kjer je košarkarsko igrišče in na deski s košem napis "Democracia, Libertad, Justicia" (Demokracija, Svoboda, Pravičnost) in od koder ob praznovanjih spregovori dobra vlada. Z leve strani se ob poti najprej spuščajo trgovina Che Guevara (Tienda cooperativa Che Guevara), sledi zadruga za prodajo lesa in nekaj drugih barak, nato pa ogromna zidana stavba, ki je bolnica (Clinica de Guadalupe). Spet druga uporna trgovinica (Tienda colectiva la resistencia), kjer na verandi postrežejo z najboljšo kavo; za njo pa najpomembnejše pisarne v školjki. Komisija za informiranje ima najbž enega lepših muralesov, na katerem so zrna koruze pobarvana in zastrta z balaclavo. Hiša dobre vlade (Casa de la junta de Buen Gobierno corazon centrico de los zapatistas delante del mundo) ni najlepše prebarvana, je pa nedvomno najpomembnejša, saj se pred njena vrata zgrinja največ ljudi. Sledijo različne pisarne (Oficina el cosejo autonomo municipio Magdalena de la Paz), kooperative za kavo (Sociedad de solidaridad social Mut Viz in Oficina cooperativa zach' ul xojobal ch' ulchan), še ena kooperativa žensk (Cooperativa Xulum Chon). Sledi avditorij Emili-

²⁸ Od skupaj 7 predstavnic in predstavnikov so 3 predstavnice + 4 predstavniki oziroma 4 predstavnice + 3 predstavniki v enem od turnusov dobre vlade. Kljub strogo enaki porazdelitvi zadolžitev med spoloma je bilo v La Moreliji na vseh predstavništvih (v svetu dobre vlade in v obeh komisijah) opaziti večje število žensk. Za druge školjke velja, da je delež žensk v svetu dobre vlade majhen (v La Garruchi in La Realidadu po ena, v Oventiku 4), medtem ko sta obe komisiji že bistveno povečali sodelovanje žensk. V La Garruchi je vse skupaj 15 predstavnic obeh komisij.

ano Zapata snail mu'ktatzobonbail, pod njim cerkvice, pa kolektiv z glasbeno produkcijo (Colectivo del conjunto musical del grupo nuevo amanecer). Nekoliko stran od ceste, ki se spušča do igrišča, sta šoli (primarija in sekundarija), knjižnica in kampus – obe za otroke, ki prihajajo iz oddaljenih vasi. Poleg številnih sanitarij in kuhinj na prostem, cistem vode, pralnic na prostem itn. školjko polnijo še barakice za začasno bivanje upravljalcev školjke. Vse to je v školjki. Nad cesto, ki pripelje iz San Cristobala de las Casa v Oventik, pa je še ena nova šola primarija, z muralesom ženske z modrimi valovitimi lasmi, ki glavo do oči potaplja v knjigo. Poleg primarije je čevljar-*na* (Zapataria caracol de Oventic), ki izdelke izvaža tudi v Italijo in Nemčijo ...²⁹

Vsaka školjka ima še acampament, to je prostor, kjer se nastanijo podporniki, opazovalci in aktivisti.³⁰ Takoj po zapatistični vstaji je v gorovje Chiapasa začelo prihajati tisoče solidarnostnih organizacij in kolektivov iz vsega sveta.³¹ Daleč najbolj dejavni so bili aktivisti iz Italije. Skupina Ya Basta je leta 1999 v La Realidadu postavila hidroelektrarno. Skupnosti prav tako s pomočjo mednarodnih projektov končujejo gradnjo vodovodnih sistemov.³² Pomembne solidarnostne akcije prihajajo od Kataloncev in Baskov in iz Španije, ZDA, Nemčije itn. Sicer pa zapatiste obiskujejo aktivisti z vseh celin in iz večine držav sveta, ki se vračajo s projekti in drugimi solidarnostnimi akcijami (distribucija zapatističnih tekstilnih izdelkov, nakita, kave, obutve itn.).³³ V Sloveniji je od leta 2000 aktiven kolektiv Aguascalientes, ki distribuira zapatistično kavo ter podpira gradnjo šole v La Realidadu.³⁴

5. SVETI DOBRE VLADE: DRUŽBENA REDISTRIBUCIJA IN PRAVIČNOST

“Sveti dobre vlade so dokaz, da zapatizem ne želi pod svojo idejo in s svojim načinom hegemonizirati niti homogenizirati sveta, v katerem živimo.”³⁵

²⁹ Zapisi v času bivanja v Oventiku (16. 7. 2005).

³⁰ Acampament je tudi prostor, kjer lahko aktivisti z različnih celin z različnimi izkušnjami političnih praks, teorij in vednosti srečujejo množstvo pogledov, analizirajo aktivnosti doma in v tujini itn. S teoretskega in praktičnega gledišča je to najbolj ustvarjalen prostor izmenjave teoretskih produkcij in alternativnih praks – je gojišče novih sodelovanj in vulkanov upora.

³¹ Glej množičnost in raznovrstnost obiskov v Subcomandante (julij 2005).

³² Glej dokumentarni film *Water and Autonomy*. Promedios, San Cristobal de las Casas. 2003.

³³ Školjko Oventik je v letu 2004 obiskalo okrog 2921 aktivistov iz tujih držav in 1537 iz Mehike. Poročilo je objavljeno v prilogi *Rebeldije*. “Leer un video” 20. avgust 2004, str. 13.

³⁴ Pomembnejši projekti, ki jih aktivisti izvajajo med uporniki, so vsi projekti, vezani na infrastrukturo vasi (elektrika, voda, promet, internet, telekomunikacije idr.), na izobraževanje in zdravstvo (od izobraževalnih delavnic in inštrukcij do opreme in tehnoloških invencij, ki so primerne za uporabo v pragozdu med uporniki), na izboljšanje kvalitete življenja (preverjanje kvalitete vode, biokmetijstvo, uvajanje zdravljenja z naravnimi zelišči itn.), prehranjevalnih navad itn. Danes imajo vse školjke elektriko, satelitski internet, svoja kolektivna prevozna sredstva, zdravstvene centre in bolnice (ponekod tudi laboratorije in visoko tehnologijo za operacije, kot je na primer rakovo obolenje ali transplantacije itn.), izobraževalne ustanove s knjižnicami itn.

³⁵ Subcomandante Insurgente Marcos v prilogi *Rebeldije*, “Leer un video”, 20. avgust 2004, str. 27.

Z razglasitvijo školjk pričnejo delovati sveti dobre vlade.³⁶ Njihove zadolžitve so izjemno raznovrstne in obsegajo koordinacijo, organiziranje, avtoriziranje, mediacijo itn. v školjki (in tudi zunaj nje) na štirih temeljnih področjih: ekonomija, politika, ekologija in pravičnost. To zahteva redistribuiranje prihodkov od zadrug in kooperativ ter projektov v šolstvo, zdravstvo ter druge potrebne investicije v skupnostih, občini ali školjki ter skupaj z zadrugami in kooperativami določanje polletnih razvojnih strategij. Prek mednarodnih projektov redistribuirajo pomoč najpotrebnejšim skupnostim ter koordinirajo uspešno izvajanje projektov. Letno objavljajo poročila o vseh prihodkih in odhodkih v vsaki školjki z natančnimi popisi o izvoru prihodkov in o njihovi porabi, torej kam so investirali.

Kaj pa razvitost posameznih školjk in denarna menjava? "Razvoj v eni školjki je razvoj vseh školjk."³⁷ Školjke niso "bolj" ali "manj" razvite, pač pa premik v eni školjki pomeni premik za celotno zapatistično skupnost. In očitno tudi širše, saj zapatistične skupnosti vključujejo tudi tiste ljudi, ki živijo na avtonomnih upornih območjih, pa se z njihovo vizijo sveta ne strinjajo. Če ena od školjk odpre kirurgijo (Oventik), potem dobre vlade v školjkah poskrbijo, da se staroselce, ki potrebujejo take posege ali posebno nego (to določi promotor zdravja), prepelje v bolnico. Denarna menjava je v školjkah in med skupnostmi zanemarljivo majhna. Na ravni skupnosti zaradi kolektivnega dela in redistribucije dobrin ni bilo potrebe po denarni menjavi, vse dokler ne pričnejo rasti občinski zbori, iz katerih se organizirajo Aguascalientes in končno školjke, v katere prihajajo številni mednarodni projekti, ki omogočajo izgradnjo šole, bolnic, kupovanje zdravil, knjig in drugih proizvodov, ki jih ne proizvajajo v skupnostih. Denarna menjava poteka predvsem v školjkah, in to zgolj za stvari, ki so proizvedene zunaj skupnosti.

Sveti dobre vlade razrešujejo konflikte in nestrinjanja v skupnosti, vse pogostejše pa se odzivajo tudi na povabila nezapatističnih skupnosti za mediacije v sporih ipd. Postali so spoštovane in zaupanja vredne avtoritete razreševanja konfliktov po načelu pravičnosti. Sveti dobre vlade ne delujejo s popolnoma enakimi metodami in zadolžitvami v vsaki školjki, vendar so variacije majhne tako glede na posebnosti delovanja kot na načine izvrševanja zahtev skupnosti.

Da bomo lažje razumeli strukturo organiziranja zapatističnih skupnosti, pogledjmo nekaj opisov njihovega delovanja v posameznih školjkah, kot nam jih

³⁶ Tudi sveti dobrih vlad, podobno kot školjke, nosijo različna poimenovanja, ki se vseskozi spreminjajo: *Hacia la esperanza* (Ustvarjanje upanja), *Corazon centrico de los zapatistas delante del mundo* (Osrednje srce zapatistov pred svetom), *El camino del futuro* (Pot prihodnosti), *Corazon del arcoiris de la esperanza* (Srce mavrice upanja), *Nueva semilla que va a proucir* (Novo seme, ki ustvarja).

³⁷ Iz pogovorov s Komisijo za informiranje v La Garruchi (29. 7. 2005).

opisujejo v pogovorih ali v zapisih. Razreševanje sporov – dejavnost, ki jo v kapitalističnih državnih ureditvah imenujemo zakonodaja ali izvrševanje prava – zapatisti imenujejo pravičnost. V skupnostih nimajo zapisanih zakonov, po katerih bi odločali ali sodili – nimajo fetišiziranih norm pravičnosti – ne obstajata niti teritorialno niti personalno pravo. O pravičnosti odločajo ljudje v skupnostih. Vsak konflikt, ki se vzpostavi, dobra vlada presoja v skladu z vednostjo in prakso preteklih tradicij in iz že obstoječih primerov, za katere so skupnosti določile vrsto sankcij oziroma dela.³⁸

Zapatisti se v skupnostih pogovarjajo hipotetično – kaj bi bilo, če bi neki človek drugemu storil krivico – ter družno premišlujejo dogovor. Lažje najdejo konsenz za določene kršitve, če se o tem pogovarjajo, preden se krivica zgodi, preden so čustveno in osebno vpleteni. Kršitve so redke in pogosto banalne – vendar za najhujše kršitve lahko sledi izgon iz skupnosti ali več let dobrodelnih del (neke vrste kazensko delo). “Če bi kdo od zapatistov ubil drugega, bi moral poleg svoje kmetije obdelovati še kmetijo umorjenega, preskrbeti vse potrebe za njegovo družino ter hkrati opravljati še dobra dela (ali na poljih, pri gradnjah, birokratska dela v dobri vladi itn.) za vso skupnost,” pripoveduje dobra vlada v La Realidadu. “O tem govorimo hipotetično – kako o tem premišlujejo skupnosti –, čeprav umorov med zapatisti še ni bilo.”³⁹

*Ko tako mokri spremljamo zadnji dve ekipi košarkarskega turnirja, zapatisti zago-
dejo akcijo. Vse popoldne je minilo mirno, skoraj netekmovalno. Zvečer pa, ko se dva
od igralcev najbolj uvrščenih moških ekip malo bolj razvnameta, se obregneta in od-
rineta, vsa publika vdre na igrišče in prekine tekmo. Še preden se začne glasna argu-
mentacija, se pojavi dobra vlada, ki je povsod in nikjer, in po nekajminutnem pogo-
voru z obema igralcema po ozvočenju razglasi, da sta obe ekipi diskvalificirani.
Zmagovalna ekipa pa postane dotlej tretje uvrščena. Publika se strinja in ploska. Ka-
kor nevihta se dobra vlada nepričakovano pojavi in izgine.*⁴⁰

Pravičnost pa ni implementirana le za pripadnike skupnosti – temveč veliko širše. Poglejmo to na primeru trgovine s prebežniki, ki se je v zadnjih letih intenzivno dotaknila tudi chiapaških vasi. “Moški in ženske, ki prihajajo iz drugih držav, da bi delali v ZDA, so večinoma zelo revni in skromni ljudje, katerim *pollerosi* [agenti, ki za velike zasluzke trgujejo s prevozi teh ljudi] ter ministrstva v Mehiki in ZDA kršijo pravice in dostojanstvo.”⁴¹ Zapatisti so se odločili, da se tovrstno trgovanje proti človeštvu ne bo dogajalo v prostorih av-

³⁸ To ne pomeni, da med zapatističnimi skupnostmi ni moč najti tudi prvin normativnega prava. Pomeni pa, da način njihovega boja stremi k preseганju pravnih odnosov, v demokracijo pravnega momenta – v vsakdanje določanje življenja in razvoja skupnosti.

³⁹ Iz pogovorov s Svetom dobre vlade v La Realidadu (26. 7. 2005).

⁴⁰ Zapisi iz praznovanja konca “alerte roja” v Oventiku (15. 7. 2005).

⁴¹ Subcomandante Insurgente Marcos v prilogi *Rebel dije*, “Leer un video”, 20. avgust 2004, str. 22.

tonomnih občin, zato so sklenili: Komisija za varnost pri EZLN (Zapatistična vojska narodne osvoboditve) in Sveti dobrih vlad morajo zagotoviti, da ne bo noben zapatist podpiral ali varoval kriminalnega trgovanja z ljudmi, ker je to zločin proti človeštvu; vsi *pollerosi*, ki so odkriti in ujeti na zapatističnem ozemlju, morajo po opozorilu najprej vrniti denar tistim, ki so jim ga vzeli, in če zločin ponovijo, jih zapatisti izročijo pristojnim oblastem, da jih kaznujejo v skladu z mehiško ustavo; vsi ljudje – naj bodo Mehičani ali tujci, ki se skrivno prevažajo, morajo biti osvobojeni in nuditi se mora vsakršna potrebna pomoč (zdravstvena, začasna nastanitev in hrana), prav tako jim je treba svetovati, da ne smejo dopuščati, da se z njimi slepari; vsi ljudje se lahko kot subjekti pravičnosti svobodno gibajo po avtonomnih zapatističnih območjih.⁴² Dobra vlada iz La Morelije je poročala, da so kaznovali zapatista, ki je prebežniku prodal *pozol* (koruzni brezalkoholni napitek) po višji ceni. Iz La Realidada poročajo, da je dobra vlada prebežnike najprej seznanila o uporuh zapatistov in boju proti neoliberalizmu, pa o Planu Puebla Panama, ter jim svetovala, da je varneje obdelovati zemljo doma in da se je bolje boriti za demokracijo, svobodo in pravičnost doma kot pa v ZDA, kjer umre ogromno prebežnikov.⁴³

6. KOMISIJA ZA NADZOROVANJE IN KOMISIJA ZA INFORMIRANJE

Obe komisiji sta novosti, ki ju zapatisti razglasijo julija 2005, ob preklicu druge alerte roja. S tem se je večina dela, ki ga je od vstaje naprej opravljala vojaška organizacija EZLN (ki je fizično in organizacijsko ločena od zapatističnih skupnosti, vendar v nenehnem vzajemnem delovanju s skupnostmi), prenesla v demokratične organizacije skupnosti. Da bi struktura in delovanje EZLN čim manj posegala v demokracijo skupnosti, se s Šesto deklaracijo EZLN vse bolj umika iz ustvarjanja zapatističnih skupnosti – medtem ko zapatisti nase z obema novima komisijama prevzemajo preverjanje, izobraževanje in informiranje obiskovalcev o boju (to sta neke vrste nadzorna in piar funkciji, ki jo je doslej opravljala EZLN).⁴⁴

Obe komisiji sta bolj kot za staroselce namenjeni obiskovalcem, podpornikom, aktivistom (acampamentistom), ki zapatiste obiskujejo informativno ali s projekti. Komisija za nadzorovanje preverja obiskovalce ter jih sprejme v školjko. Prav tako mora nadzirati delo dobre vlade in o morebitnih odstopanjih obveščati staroselce v skupnostih. Navadno jo predstavlja od 7 (Oventik, La Gar-

⁴² Prav tam (str. 22–23).

⁴³ Prav tam (str. 22–23).

⁴⁴ EZLN je po koncu "alerte roja" razglasila, da ostaja oborožena in v pripravljenosti, da pa sama ne bo napadala, če ne bo napadena.

rucha) do 15 (La Morelia) ali več predstavnikov. Druga komisija informira vse obiskovalce o zgodovini, politiki, ekonomiji itn. zapatističnega boja. Komisija za informiranje je odprta knjiga vednosti, ki ne da bi se zavedala teoretizira zapatistični boj, recitira deklaracije, v odgovorih na vprašanja zлага manifeste, razpira zgodovinska dejstva, in se navadno med pripovedovanjem tako vživi v zgodovinske dogodke, da obiskovalcu pričara občutek, da se je upor pričel odvijati prav tisti trenutek.

Pozno popoldne se ulije že običajna ploha, ki naju tudi po običaju kljub strehi premoči do kože. Stopiva med skrate filozofije na Komisiji za informiranje. Navduši naju predvsem eden, ki vedno počaka na odgovor compañera, potem pa še sam odgovori z neposrednim političnim manifestom. Je prvi zapatist od treh školjk, ki sva jih že obiskala, ki na pamet citira pravkar objavljeno Šesto deklaracijo iz Lakandonskega pragozda, ter jo hkrati tudi reflektira. Govori skromno in se pogosto opraviči, želel bi nama "vse povedati v bolj učenem jeziku", pravi. Prevzeta nad vehemenco njegovih analiz ter retoriko magičnega realizma samo osupneva.

To je ta škrat filozof, ki pred delom igra na kitaro in poje, med govorom pa pogosto s suhimi usti in motnimi očmi, iz katerih koticov švigajo strele upora, radosti boja in življenja, ki začara vsakega, tudi neupornega, že naslednji trenutek prebira navodila za uporabo računalniškega programa. Nikdar se ne zresni ali nakremži. Drugi razlog, da sva kar vse upornike v La Garruchi poimenovala skratki filozofije, pa je, da se lahko kar z vsemi in povsod pogovarjava o neoliberalizmu. Okrog petdeset delavcev iz vasi, ki že tretji dan postavljajo avditorij, je suverenih sogovornikov o globalni ekonomiji, politiki izključevanja in represiji, genocidih, manipulacijah itn. To so skratje filozofi – saj imajo široke in precizne poglede na svetove, ki jih poznajo ali o katerih se učijo iz pripovedovanj. To so radovedna in navihana bitja – tihi kot miške, ki poslušajo in spregovorijo šele dolgo časa za tem, in ko spregovorijo, vse utihne.

Pa pojdimo raje nazaj do najinega prvega obiska v La Garruchi. Kot vsakič in povsod v školjkah se drugi dan predstaviva Komisiji za informiranje. Takrat pred nama prvič sedi škrat filozof v vlogi zapisnikarja ter pet drugih škratov ter ena škratinja. Do ušes zaljubljena se ves čas reži in pleza po enem od škratov. Ker imava preveč vprašanj – zapatisti pa nama želijo odgovoriti na vsa, počasi, natančno in temeljito, naju prosijo, če lahko vsak dan zastaviva dve vprašanji, ter naju tako povabijo k vrsti srečanj v naslednjih dneh. Kakšen je razvoj školjke, je najino prvo vprašanje. In skratje pričnejo:

Školjko sestavljajo 4 občine. Predstavniki dobre vlade in komisij se izmenjujejo v treh turnusih. Dobra vlada je izvoljena vsake 3 leta in ima skupaj 54 predstavnikov in eno predstavnico. Podobno je s komisijami, le da imajo večjo udeležbo žensk (komisija za nadzorovanje ima 16 žensk). V školjki delujejo kolektivi in zadruga – z vezeni-nami, oblekami, pekarnami, gojenjem perutnine, zelenjave itn. Imajo tudi kolektive za gradnjo novih poslopij, pa kafeterijo z internetom, knjižnico, šole in bolnico. Metoda

dela v školjki je enaka metodi dela v skupnosti in nasprotno. Podobno kot v La Realidadu imajo dve ravni izobraževanja. "Naše izobraževanje se razlikuje od formalnega, državnega, urbanega, saj to znanje za nas skorajda ni uporabno," pripoveduje škrat. "Mi nimamo tovarn, industrije in mest. Sredi pragozda so za naše otroke pomembni poznavanje zapatističnega upora, zgodovina in življenje naših prednikov, kmetov."

"V preteklosti so bile nekatere skupnosti od zdravstvenih centrov oddaljene tudi po 10 ur vožnje ali več. Številni bolniki in otroci so umirali že na poti. Za nas je zdravstvo širok pojem – morali smo pospešiti prevoz, ga organizirati, poučiti promotorje zdravja, zgraditi in opremiti zdravstvene centre in bolnice." Podobno kot v drugih školjkah se tudi v La Garruchi vračajo k naravnemu zdravljenju, saj specifično okolje in konstitucija staroselcev potrebuje drugačna zdravila, kot jih sicer uživajo prebivalci v mestih. Kemična zdravila niso odpravljala ali izboljševala njihovih zdravstvenih težav. Zdravstvene delavce, podobno kot promotorje v šolah, pogosto poučujejo strokovnjaki iz tujine, ki jih prek projektov usposobijo za kompetentno opravljanje odgovornih del. Tuji strokovnjaki poučujejo izključno bodoče promotorje, ne pa otrok, in tudi ne zdravijo v bolnicah ali zdravstvenih domovih. Zapatisti se izobražujejo za avtonomnost, zato šol ali bolnic nimajo toliko časa, dokler za delo v njih niso sami usposobljeni.

"Najmanjši razvoj v školjki je doživela ekonomija," govori škrat filozof. "Žal pa je od te odvisno delo bolnic in šol. Tu moramo narediti še ogromno, vendar se počasi premika." O tem ne dvomiva, saj sva v školjki že ves teden priča izobraževanju bodočih zdravstvenih in šolskih delavcev; prav tako sva videla zdravstveni center s sodobnim ambulantnim terenskim vozilom ... "Po smrti Aguascalientesov so se v letu 2003 oblikovale školjke, kot vrsta političnih organizacij, ki bi uresničevale 13. točko Pogodbe iz San Andresa." ...In nadaljuje z opisom neuresničenih obljub zle vlade.

Potem počasi preide na Šesto deklaracijo – najnovejšo deklaracijo zapatistov, ki boj razširja po vsej Mehiki in onkraj nje. "Zla vlada ne zna brati in niti ne razume naših preprostih besed." "Zakaj alerta roja?" vprašava. "Zakaj Šesta deklaracija prav sedaj?" In škrat iskriivo – kot da sva odprla temo, ki je najzanimivejša tudi zanj – nadaljuje: "Zaradi represije in nove militarizacije Chiapasa, ki jo je odprla zla vlada predsednika Foxa, ter prevlade interesov ZDA so se nekateri staroselci ustrašili radikalnosti Šeste, ki smo jo pripravljali že pred tem. Zato so se morali predstavniki občin vrniti v svoje skupnosti, v vasi, in na novo premisliti pot boja. V školjko so se vrnili s predlogi in pomisleki staroselcev v skupnostih. S širitvijo boja bomo zlo vlado prisilili, da naredi nov korak. Boj se ne odvija v Mehiki ali s Foxom, pač pa na globalni ravni – na ravni transnacionalnih kompromisov." Zapatistična pot je prestopila Chipas in Mehiko in napovedala pohod po vseh celinah za integracijo bojev.

"Celoten politični proces razvoja školjk je enostaven," pravi škrat. "Vse delo v školjkah – delo dobre vlade, komisij in drugih – poteka prostovoljno, izmenično in po principih določanja skupnosti." "Še vedno ostajamo v uporu, političnem in oborože-

nem. Našo prihodnost gradimo avtonomno, samoupravno, neodvisno od države. Vojna poteka ves čas – bolj kot boj z orožjem je to politični boj. Med vstajo leta 1994 smo izgubili ogromno *compañeros* in *compañer*, vendar se je z njihovo smrtjo naš boj le okreпил. Njihov boj se je širil po vsem svetu, kar nas opominja, kdo smo. S Šesto se krepijo pričakovanja po globalnem boju in novem intergalaktičnem srečanju. Naš boj ni za *zapatiste*,” pravi in se nasmeji “naš boj je za človeštvo.”

Tako za ta dan, po dveh urah, končamo. Kasneje premišljujeva, zakaj so skrati toliko poudarjali upor 1994 in mrtve in spomniva se, da je največ padlih *zapatistov*, ogromno otrok brez orožja, umrlo prav v Ocosingu – mestu ob školjki La Garrucha. Prav njihov upornik Javier Hernandez je bil med prvimi na fotografijah dokumentirnega genocida v 12-dnevnem državnem pokolu.⁴⁵

7. IZOBRAŽEVANJE V BOJU

Kar bi radi v svetu, je povedati vsem vam, ki se upirate in borite na svoje načine v svojih državah, da niste sami, da vas mi *zapatisti*, čeprav smo zelo majhni, podpiramo in bomo odkrili način, da vam pomagamo v vaših bitkah in poskušali govoriti z vami, da bi se naučili, saj je to, kar smo se zagotovo naučili, učiti se.⁴⁶

8. ENCUENTRO: POLITIČNA PRAKSA IN PROCES IZOBRAŽEVANJA

Zapatistično izobraževanje izhaja iz prakse – to je iz boja –, katerega del je tudi teoretska refleksija. Izobraževalni proces je boju vzajemen, zato tempo in smer razvoja izobraževanja in upora narekuje dinamika življenja in dela v skupnosti, hoja po skupni poti, in ne ideološki cilji, načrtni kurikulumi in strateški plan, akcijsko delovanje itn. Izobraževanje in boj sta politično avtonomna. To pomeni, da sta vseskozi politična, da vseskozi postajata in da nista vezana na (zunanjo) strukturo, pač pa na dnevno strukturiranje politike skupnosti, to je življenja in delovanja staroselcev. Izobraževanje in politika uresničujeta postajanje nove družbe.

Posebnost *zapatističnega* izobraževanja in boja je najbrž njihova intuitivnost, kot trdi Subkomandante Marcos.⁴⁷ “Nikdar več sveta brez nas!” Morda ima prav, najbrž pa ni različnost zgolj v intuitivnosti, pač pa v intuitivnosti, ki se razlikuje od tiste, ki so jo poznali pretekli boji. *Zapatistična* intuicija s sabo ne nosi osvojitve države – še več, svoj boj so staroselci zastavili izključno na oblikovanju nove družbe dostojanstva za ves svet in na dejstvu, da oblasti ne nameravajo in ne bodo prevzeli. *Zapatistična* intuicija ne nosi končne in določu-

⁴⁵ Iz pogovorov s Komisijo za informiranje v La Garruchi (28. 7. 2005).

⁴⁶ Šesta deklaracija iz Lakandonskega pragozda.

⁴⁷ Glej dokumentarni film *Legenda o Subkomandantu Marcosu*.

joče strukture ali cilja niti za Chipas, niti Mehiko, niti svet. Zapatistična intuicija je vseskozi živa in delujoča, vseskozi postaja in odkriva možnosti boja znotraj in onkraj Lakandonskega pragozda, posluša in govori (izobražuje) znotraj in onkraj Lakandonskega pragozda. Ni enkratna ali trajna, ni zagotovljena ali podarjena, pač pa postajajoča, vseskozi reflektirana in artikulirana prek preprostote, iz kmečkega življenja izhajajoče kolektivne uporne prakse.

Ker je izobraževanje integralni del zapatističnega boja, sta osnovna principa avtonomnega zapatističnega izobraževanja *educar produciendo* (proizvajajoče učenje) in *educar aprendiendo* (učee učenje).⁴⁸ Vzajemnost boja in izobraževanja je še najbolj očitna v politični praksi, ki so jo ponovno obudili zapatisti in je postala prevladujoča praksa številnih gibanj v Latinski Ameriki in onkraj nje. To so politične prakse srečevanja ali *encuentro*,⁴⁹ politike prostora in poslušanja, ki so se razvijale že pred prvotnim krikom staroselcev proti neoliberalizmu – Ya Basta! – ter odrple novo magično teorijo uporov. To je pomembno. Zapatizem nikdar ni poudarjal svojega teoretskega boja, vendar je vse gradivo, ki ga pišejo zapatisti, hkrati tudi zastavljanje in postajanje novih teoretskih polj za politično analizo, prakso in boj. Od 17. novembra 1983, ko je bila v gorovjih Sierra Madre ustanovljena EZLN, do konca osemdesetih in začetka devetdesetih let se staroselci vključujejo v EZLN, ki obiskuje obubožane skupnosti ter kartografira besednjak novega političnega jezika.⁵⁰

Poglavitni nauk, ki se ga EZLN uči od staroselcev Lakandonskega pragozda, je ravno poslušanje: "To je velika lekcija staroselskih skupnosti za izvirno EZLN. Izvirno EZLN, ki je bila izoblikovana leta 1983, je politična organizacija, v pomenu, da govori, in tisto, kar pove, mora biti narejeno. Staroselske skupnosti jo učijo, da posluša, in poslušanja smo se naučili. Osrednji poduk, ki smo ga dobili od staroselskih skupnosti, je, da se moramo naučiti slišati, poslušati."⁵¹

⁴⁸ Tako izobraževanje opredeljujejo zapatisti v intervjuju za argentinsko medijsko skupino ALMACEN. "Escuela autonomas zapatistas: nadie educa a nadie y nadie se educa solo." ("Avtonomna zapatistična šola: nihče nikogar ne uči in nihče se ne uči sam.") V reviji *La Voz del ANAHUAC*, DF, FZLN, avgust 2004, str. 2.

⁴⁹ Pojem *encuentro* je v strokovno literaturo vpeljal Manuel Callahan, avtor prispevka "Zapatismo and global struggle: A Revolution to Make Revolution Possible" ("Zapatizem in globalni boj: revolucija za možnost revolucije"), ki pa ga bolj uvaja kot opredeli. V zborniku *Confronting capitalism: Dispatches from a Global Movement*, ki so ga uredili Eddi Yuen, Danie Burton-Rose in George Katsiaficas. New York: Soft Skull Press, 2004.

⁵⁰ Nov politični jezik nastaja kot potreba po komunikaciji boja. Staroselci so zelo slabo govorili kastiljsko, prav tako je EZLN kaj hitro ugotovila, da se njihov besednjak kastiljščine izjemno razlikuje, da govorijo več različnih kastiljščin ali dialektov in da različne skupnosti istim pojmom pripisujejo različne pomeni. Komunikacija med staroselskimi skupnostmi je bila nemogoča tudi zato, ker skupnosti govorijo šest edinstvenih staroselskih jezikov (tojolabaj, tzeltal, tzotzil, mam, chol in zoque). Tako so uporniki skoraj desetletje gradili jezik upora. Magični realizem jezika je presegel Chiapas in Mehiko. Besede EZLN in drugo zapatistično gradivo (komunikacije, javna pisma, poročila, deklaracije itn.) so postale invencijska teorija nove družbe. Več o tem Ramirez (2003), Holloway (1998) ter dokumentarni filmi: *Legenda o Subkomandantu Marcosu*, *Zapatistas: cronicoa de una rebellion*, *El fuego y la palabra*.

⁵¹ Neobjavljen intervju Cristiána Calónica Lucia s Subkomandantom Marcosom, 11. novembra 1995, citirano v Holloway 1998, str. 163.

V boju proti neoliberalizmu zapatisti niso gradili nove internacionale, niso poenotili teoretskih konceptov ali standardizirali predstave, pač pa so iskali in ustvarjali stičišča in konsenze. Prek diskusije in magičnega realizma so z zgodbami konstruirali teoretične in praktične podobe, ki so videne in izkušene v različnih prostorih in krajih, kjer se dogajajo in ustvarjajo srečevanja. Verjetno ni naključje, da so se politike prostora in poslušanja oblikovale prav med zapatisti – med postajajočimi dvojezičnimi ali trojezičnimi skupnostmi iz geografsko in biološko raznovrstnih predelov pragozda, v katerih so možnosti za vzpostavljanje razmer za življenje (če odmislimo represijo in genocide vladnih paramilitarcev) za sedaj še skromne. Zato sta življenje in boj vpeta v učenje in poslušanje, nenehno artikulacijo delovanj, v permanentni proces izobraževanja.

Encuentro kot strategija, proces, prostor, srečevanje, dogodek, izobraževanje, vzajemno življenje je mogoč le ob vzajemnem pripoznavanju dostojanstva sodelujočih. Samo tako lahko kolektivno sanja in barva nove horizonte skupnega. *Encuentro* vključuje tudi dialoškost. Vsakršen dialog ali dialoškost (konverzacijskost), če sledimo prvemu principu *Pedagogike zatiranih* (1972) Paola Freireja, pa zahteva spoštovanje. Vsakršen dialog je že sam zase sodelovanje, ki vključuje spoštovanje. Zato je praksa (ali akt neposrednega delovanja) akcija, ki spremi svet. Ta pomemben proces, ki ga lahko ustvarjajo samo določene vrste medosebnih odnosov in relacij, se prepozna kot postajanje skupnega in skupnosti.

9. PEDAGOGIKA ZATIRANIH IN ODŠOLANJE DRUŽBE

*Tako so se torej avgusta 2003 rodili Sveti dobre vlade in prek njih se nadaljuje samoučenje in praksa "vladati ubogljivo".*⁵²

Zapatisti pa niso edini, ki uvajajo alternativno ali radikalno izobraževanje. V vsej Latinski Ameriki je že vse od druge polovice 20. stoletja izjemno bogata tradicija alternativnih pristopov k izobraževanju. Najbolj znana sta radikalna pedagoga Paulo Freire⁵³ in Ivan Illich. Freirejeva vplivna metoda poučevanja, s katero je mimogrede opismenil kmete na brazilskem revnem podeželju, je v začetku šestdesetih brazilsko revno ljudstvo navdihnila z upanjem. Dokazal je, da lahko vsak odrasel nepismen človek prične brati v 40 urah, vendar le, če prve besede, ki jih razvozljajo, vsebujejo njemu lasten politični pomen. Ključ

⁵² Šesta deklaracija iz Lakandonskega pragozda.

⁵³ Paulo Freire (1921–1997) je odrasel v pristaniškem mestu Recife v Severovzhodni Braziliji. Kljub revščini v družini je imel bogato vzgojo, ki ga je spoznavala z dialogom in argumetacijskimi tehnikami komunikacije. Študiral je pravo, filozofijo in psihologijo. Pravo je kmalu zavrgel, prebiral je sociologijo izobraževanja, filozofijo pedagogike, Marxa, Bernana, Mounierja. Ko je delal kot pedagog med revnimi in služboval v javnih službah, je leta 1959 doktoriral in nadaljeval ustvarjalno delo z revnimi. Namesto instrumentaliziranih ali dekontekstualiziranih večšin je nepismene kmete poučeval angažiranega branja in pisanja kot političnega procesa.

Freirejevega uspeha opismevanja je bil v iskanju pojmov in besed, ki so bile nepismenim najbolj osvobajajoče, zato je sodelavce vzpodbujal k iskanju tovrstnih besed na terenu – med skupnostmi brazilskega podeželja.

Njegovo “osvobajajoče izobraževanje” se osredotoča na kritično zavest, ki učenecem omogoča prepoznati zveze med njihovimi individualnimi problemi in izkušnjami ter družbenim kontekstom, v katerega so vpeti. Podobno kot zapatisti je tudi Freire za ozaveščanje družbene realnosti izpostavil neposredno prakso (praxis), ki je oblikovana kot početje, reflektiven pristop za akcijo, to je politična praksa. Praksa vključuje celoten cikel od uporabnosti, ovrednotenja in refleksije do teorije. Družbena transformacija je zato lahko le produkt prakse kolektivitet. Freirejev dialoški pristop opozarja na dvojni proces pridobivanja znanja – tako za učitelja kot učenca – to pa je, kot smo prej zapisali v nadaljevanju, osnovna zapatistična praksa.⁵⁴

Vojska in fevdalno gospostvo sta neutrudno politizirala Freirejevo delo. Ko vojska leta 1964 strmoglavi Goulartov režim, je Freire sedem dni v zaporu, nato pa izgnan v Bolivijo in kasneje v Čile. Takrat prične ustvarjati svoje prvo delo o izobraževanju *Izobraževanje in prakse upora (Education as the Practice of Freedom)*, ki ga konča v izgnanstvu v Čilu leta 1967.⁵⁵ Leta 1969 je ob povabilu na Harvard soočen z represijo in izključevanjem v ZDA, kar pomembno vpliva na njegova nadaljnja pisanja. Leta 1970 v španščini in angleščini izide njegovo najodmevnejše delo *Pedagogika zatiranih (Pedagogy of the Oppressed)*, ki zatirane nagovarja k ozaveščenju (*conscientized*) zatrtosti ter k transformiraju države prek prakse (*praxis*).⁵⁶ Oba koncepta sta osrednja Freirejevi pedagogiki. Drugi korak boja in izobraževanja pa je proces permanentnega osvobajanja družbenega delovanja.⁵⁷

Morda manj znan, vendar prav tako zanimiv, je njegov kolega Ivan Illich.⁵⁸ Illich je kot soustanovitelj Centra za medkulturno dokumentacijo v Mehiki

⁵⁴ Tako Freire kot socialna ekologija v izhodišče svoje obravnave postavitava ekologijo – Freire ob koncu intelektualnega ustvarjanja, socialna ekologija pa kot osnovni predpogoj za možnost intelektualnega popotovanja.

⁵⁵ V petletnem delu v Čilu je s kolegi pomagal premagovati nepismenost revnega prebivalstva in UNESCO je državo ocenil kot peto najboljšo v izganjanju nepismenosti.

⁵⁶ Freire svoje delo *Pedagogy of the Oppressed* ponovno objavi leta 1994 v knjigi *Pedagogy of Hope* (New York: Continuum), ki je refleksija njegove prve knjige ter utrditev prvih zapisov z več kot dvajsetletnimi izkušnjami alternativnega izobraževanja po vsem svetu.

⁵⁷ V sedemdesetih je kot svetovalec Svetovnega zbora cerkva potoval po vsem svetu in pomagal vzpostavljati izobraževalne sisteme od razvitih do nerazvitih držav (predvsem v Aziji in Afriki). Na vabilo brazilске vlade se leta 1979 vrne iz gnanstva. Najprej ustvarja na Univerzi San Paulo, leta 1988 pa postane minister za izobraževanja, ter tako prvič dobil možnost, da v dveh tretjinah Brazilije izvedel šolsko reformo. V zadnjem desetletju svojega delovanja je bil eden najbolj zaželenih pedagogov aktivizma in šolske reforme ne le v institucionalni vednosti, pač pa predvsem med študenti in aktivisti. Pred smrtjo je pisal ekopedagogiko, ki pa je ni uspel zaključiti. Umril je v petinsedemdesetem letu starosti, medtem ko je njegova *Pedagogika zatiranih* takrat šele zares zaživela, kot upanje za Latinsko Ameriko in kot upanje za radikalno izobraževanje.

⁵⁸ Ivan Illich (1926–2002) se je rodil na Dunaju, vendar je zaradi židovskega rodu svoje mame leta 1941 najprej migriral v Italijo, kjer je sprva študiral v Firencah, kasneje pa na gregorianski univerzi v Rimu kon-

prav za seminarje "Alternative v izobraževanju" že leta 1971 objavil delo *Odšolanje družbe*.⁵⁹ Po Illichu niso šolani le tisti v izobraževalnem procesu, pač pa je šolana sama družbena realnost. Odraščanje v taki družbi pomeni, da je otrok obsojen na proces nečloveških konfliktov med samozavedanjem in vlogo, ki mu jo vsili družba s šolskim sistemom. Za Illicha je stopnjevanje izobraževanja tako destruktivno kot stopnjevanje militarizacije, le da je ta proces manj viden. Illichevo delo nastaja ob soočanju s poskusi najbolj radikalnih posegov v šolske sisteme: v ZDA je, na primer, Nixonov svetovalec predlagal, da bi za "nesposobne" otroke uvedli "preventivna koncentracijska taborišča", da bi jih še pravočasno ločili od "normalnih" otrok itn. "Šola ni samo nova svetovna religija, je tudi svetovno najhitreje rastoči trg dela."⁶⁰

Illichev poziv je, da moramo odšolati ne le izobraževanje, pač pa celotno družbo: "Vsak od nas je osebno odgovoren za lastno odšolanje, in samo mi imamo moč, da ga uresničimo."⁶¹ Za odšolanje družbe in alternativno izobraževanje predlaga pristope, prek katerih lahko vsak študent doseže uspeh s katerikoli izobraževalnim talentom. Njegova alternativa je izobraževanje, ki ga študentje sami oblikujejo z vzpostavljanjem in samoorganiziranjem komunikacijskih in drugih mrež glede na pogoje, veščine in vsebine, s katerimi se želijo ukvarjati. Za to predlaga stičišča, kjer bi se zbirali in dopolnjevali podatki vseh, ki bi jih tovrstno izobraževanje zanimalo, prav tako pa predlaga, da bi bili vsi objekti, ki jih študent potrebuje za učenje, razstavljeni v skupnih prostorih (knjižnicah, laboratorijih, letališčih, kmetijah, galerijah, tovarnah), kamor bi študent imel dostop, ko bi jih potreboval, hkrati pa bi imeli še druge uporabne namene.

Skupaj s Freirejem sta se srečevala na seminarjih in se vzpodbujala v artikuliranju potrebe po alternativnem izobraževanju. Tako Illichevo kot Freirejevo ustvarjanje je izjemnega pomena, saj oba avtorja za možnost drugačnega izobraževanja predpostavita potrebo po drugačni družbi. Sprememba družbe, šele novi družbeni odnosi lahko omogočajo razmere in okolje, kjer bo izobraževanje mogoče. "Odšolanje šolane družbe," pravi Illich. "Spreminjanje jezika je del procesa spreminjanja sveta," poudarja vednost življenjskih izkušenj Freire v kontekstu in tekstu, v besedi in svetu "Brati svet in brati besedo." Illicheva in

čal filozofijo in teologijo. Po študiju se je vrnil v Salzburg in doktoriral iz zgodovine. Leta 1951 se je kot župnik v New Yorku pričel zavzemati za migrante iz Portorika. Kasneje je postal častni odposlanec na katoliški univerzi v Portoriku, kjer se je začelo tudi njegovo pisanje. Leta 1969 je zaradi razočaranja nad cerkvijo izstopil iz duhovništva ter skupaj s kolegi v Cuernavaci v Mehiki ustanovil neke vrste "think-tank" za inovativno izobraževanje – Center for Intercultural Documentation (CIDOC). Zadnje desetletje je predaval sociologijo na univerzi v Bremnu, od osemdesetih let pa je bil raztrojen med univerzami in instituti v Mehiki, ZDA in Nemčiji.

⁵⁹ Knjiga je bila do danes v angleškem izvodu ponatisnjena že devetkrat.

⁶⁰ Illich (2002: 46–48).

⁶¹ Prav tam.

Freirejeva dela nastajajo iz izkušenj Latinske Amerike v času, ki ga danes opredeljujemo kot začetek povojnega kapitalizma, laboratorij neoliberalizma.⁶²

10. DELI IZOBRAŽEVALNEGA PROCESA

Pravkar opisane prakse encuentra – boja in izobraževanja – ter inovativnih pristopov za odšolanje družbe ter pedagogika zatiranih so globoko implementirane v zapatističnih skupnostih. Skupne šole, kampusi, knjižnice, srečevanje glede na interesna področja ali talente, kar je kot alternativno izobraževanje zagovarjal Illich, identificiranje temeljnih političnih besed iz vsakdanje prakse, kot je nepismene poučeval Freire itn., živijo zapatistično prakso. Nihče ne more predpisati enakega znanja za otroke ali študente na različnih kontinentih, v različnih državah ali regijah, vaseh ali mestnih četrtih, kot zagovarjajo neoliberalni procesi izobraževanja (bolonjska reforma, amerikanizacija univerz in korporativizacija znanja). Prav tako znanja ne morejo narekovati učitelji, kot vsevedi, saj to nujno implicira odnos podreditve, kjer otroci ali študenti le pristajajo na avtoritarne principe podreditve.⁶³

Zapatisti v svoj izobraževalni proces postavljajo vse prvine političnega boja, ki bodo služile za vzpostavljanje demokratičnih skupnosti prihodnjih generacij. Izhajajo iz specifičnega okolja s specifičnimi zahtevami in potrebami – ki jih prek prakse teoretizirajo v izobraževalnih procesih. Uspehi, ki jih prinašajo zapatistični procesi izobraževanja, se kažejo na vseh področjih skupnosti (pismenost, znanja tujih jezikov, participacija žensk, samozadostnost, kultura sodelovanja in soustvarjanja razvoja, pridobivanje raznovrstnih spretnosti in znanj, široka vpetost in poznavanje bojev po vsem svetu itn.).

Poglejmo predstavitev izobraževalnega kampusa za otroke med osmim in štirinajstim letom ob školjki La Morelia:

Ob 12:30 naju acampamentisti obvestijo, da imamo dovoljen vstop v izobraževalni kampus, ki je slab kilometer od školjke. Na pol kuhano kosilo za vseh deset acampamentistov ostane nad ugašajočim ognjem, ko se sprehodimo čez idilično pokrajino pašnikov in borovcev, posutih s konji, osli, potočki in cvetjem. Kampus je poslopje z

⁶² Zanimivo je poudariti, da alternativni pristopi k izobraževanju, pozivi protiizobraževanju in kritični pristopi k izobraževanju sovpadajo z obdobjem, ki ga večinsko opredeljujejo za obdobje razcveta povojnega kapitalizma in neoliberalizma. Razkrili smo, kako različni avtorji in zapatistično gibanje v Latinski Ameriki s svojo prakso in teorijo opozarjajo na nove metode in prakse za pridobivanje intelektualnih spretnosti ter jih uresničujejo kot invencijske politične prakse za skupnosti in širšo družbo. V tem obdobju nastaja še vrsta drugih radikalnih, inovativnih, alternativnih izobraževanj tako v Mehiki kot v drugih državah sveta (kot na primer Inštitut za socialno ekologijo – ISE (Vermont, ZDA), Universidad de la Tierra (Oaxaca, Mehika), Sarai Programme (Delhi, Indija), Free Open University (Italija), Colectivo Situaciones (Argentina), Universidad Transhumante (Argentina)). In morda je ta trenutek, ko lahko srečujemo, premišljamo in razpravljamo njihove vednosti in pristope, teorije in prakse, ključen za refleksijo sodobne znanosti in prihodnosti izobraževanja.

⁶³ Iz teh metod izhaja tudi alternativno izobraževanja, kot ga prakticira *Universidad de la Tierra* v Oaxaci.

učilnicami in prostori za bivanje, odprto kuhinjo in jedilnico, nogometnim igriščem na travniku pred šolo ter z ogromno palmo in prepadom, nad katerim se razgrne pogled nad več kilometrov dolg in prečudovit kanjon. "UAU!" vzdihnemo drug za drugim in hkrati. Posedemo se v jedilnico in pred nas sesede deset zapatistov. Med njimi je mlado dekle, dva devetletna dečka, nekaj najstnikov in eden ali dva, ki sta poleg koordinatorja morda že polnoletna. Pogovor prične koordinator kampusa, zapatist, star okrog petintrideset let, ki rahlo škili in čigar naloga je očitno tudi predstavljanje zapatističnega izobraževanja v La Moreliji zainteresiranim obiskovalcem. Povabi nas, da se predstavimo, potem pa spregovorijo zapatisti.

Vsi govorijo tekočo španščino. Medtem ko njihovi starši, ki delujejo v školjki kot dobra vlada, komisarji za informiranje in nadzorovanje, čevljanji ali upravitelji kafe-terij, uporabljajo okorno in osnovno španščino, pa ta mladina govorijo tekoče, suvereno, brez zadreg in nerodnosti (ki so sicer za zapatistične in druge staroselske otroke še kako pogoste). Vsak od zapatistov v prvem stavku spregovori, da je "del izobraževalnega procesa" in nadaljuje z opisovanjem svojega dela. Ne uporabljajo niti besede učitelj niti promotor (prvo uporabljamo doma, slednjo pa so uporabljali zapatisti v drugih školjkah), pač pa je njihovo poimenovanje opisno: "Smo deli izobraževalnega procesa." Ne kličejo se po imenu, pač pa se naslavljajo izključno s *compa* (tako se naslavljajo tudi v drugih školjkah). Izobraževanje je za zapatiste vzajemen proces – tisti, ki izobražujejo, se hkrati tudi poučujejo in obratno. Tako starost ni omejitev za izobraževanje in obratno. "Sicer v skupnostih prevladuje praksa," pravi koordinator, "da imajo starejši veliko več izkušenj, znanja in sposobnosti in lahko, če to želijo, postanejo 'deli izobraževalnega procesa'. Tudi z otroki v tem kampusu izkoristimo vsako priložnost, na zabavah ali praznovanjih, kjer je veliko starejših iz skupnosti, da jih sprašujemo in spoznavamo njihove vednosti ..."

Vsak posebej predstavi košček sestavljanke iz izobraževalnega procesa. "Izobražujemo se hkrati v španščini in enem od staroselskih jezikov, tojolobaju ali totzilu," prične najstnik iz sredine zasedbe. Španščina je sicer za njih tuj jezik, vendar so jo – ker želijo poslušati besede iz sveta ter prav tako prenašati svoj boj svetu – sprejeli kot kanal komunikacije, kanal njihove kulture in boja. Ker staroselska jezika nimata pisane besede, ju zapisujejo v latinici.

V kampusu se poučuje srednje visoka (*mediosuperiore*) raven izobraževanja.⁶⁴ Otroci prihajajo iz oddaljenih vasi in v kampusu bivajo in ustvarjajo 30 dni. Nato pa se

⁶⁴ Zapatistične skupnosti imajo več ravni izobraževanja, za katere imajo v različnih školjkah različna poimenovanja. Najenostavnejša generalizacija pa bi šla takole. Primaria ali osnovna raven izobraževanja, kjer se otroci naučijo pisanja, branja, računanja ter nekaterih drugih spretnosti, ki jih osvojijo tudi otroci v slovenskih osnovnih šolah, se izvaja v vaseh. Navadno poučujejo starejši zapatisti, ki imajo veliko izkušenj in znanja. V tem procesu se izobražujejo otroci od tretjega leta naprej. Razpon – do kdaj se lahko izobražujejo na tej ravni izobraževanja – je različen. Navadno vse dotlej, da osvojijo učno teorijo in prakso. Ker je intelektualna radovednost in sposobnost otrok različna, nekateri primario opravljajo več let – vse do 14. leta, spret drugi pa v nekaj letih – že do 8. leta. Druga raven izobraževanja ali sekundaria (ali *mediosuperiori*)

za 15 dni vrnejo v vas. Zbujajo se ob 5:30 in po osebni higieni sledi telovadba do 7:00. Po zajtrku so predavanja, delo in učenje v praksi. Ob 15:00–16:00 je kosilo, ki ga otroci kot vse druge obroke in opravila v kampusu pripravijo sami. Do 18:00 je nov turnus učenja in prakse, potem pa dnevni družabni program, ki ga polnijo ustvarjalne delavnice, glasba, filmi in igre. Predmetnik sestavljajo matematika, jezik (špansčina in en staroselski jezik), kultura, politika,⁶⁵ zgodovina, zemljepis, naravoslovje, produkcija⁶⁶ in šport. "Vse učenje poteka s prakso", pravi eden od "delov izobraževalnega procesa". Z materiali in literaturo v veliki meri pomagata mehiška in globalna civilna družba, nevladne organizacije ter druge aktivistične skupine.

"Ampak kako lahko devetletni otrok poučuje druge otroke?" se čudi podiplomska studentka lingvistike iz Kalifornije. Devetletni deček suvereno predstavi svoje delo: "S compo sodelujem pri predmetih matematika in šport. Opravljam neke vrste prakso, nabiram izkušnje in vednost starejšega, izkušenejšega compe. Učim se, kako sestaviti učno uro, in hkrati sem neke vrste mediator med poučevalcem in učenci – saj lažje razumem, zakaj med otroci prihaja do nejasnosti o učni snovi." Dodobra frapirani požiramo njegov suveren nastop, medtem pa poskušam misliti, kje so si zapatisti sposodili te prijeme, metode, pedagogiko, filozofijo ... Vendar mi postaja vse bolj jasno, da ne gre za vrhunsko poznavanje tuje alternativne literature, pač pa, da so to metode in načini, ki jih tudi sicer uporabljajo v skupnostnem delovanju – da je vse to praxis, iz katerega izhajajo in ki sloni na stoletni zgodovini staroselcev, njihovega upiranja in sodelovanja za preživetje.

Ta izobraževalni kampus poteka že drugo leto. Koordinator razlaga, da morajo "deli izobraževalnega procesa" prevzeti tudi nekakšne vloge nadomestnih očetov, saj so otroci ves mesec brez družin, hkrati pa so tudi njihovi svetovalci in zaupniki. Čeprav izobraževanje v kampusu ni obvezno, se zelo redko pojavijo problemi izostajanja. "Če pa se," pravi koordinator, "se pogovorimo s starši in jih vzpodbudimo, zakaj je za njihove otroke izobraževanje v kampusu pomembno."

Ko proti večeru sedeva na košarkarsko igrišče v školjki, da bi zapisala popoldansko izkušnjo v kampusu, v školjko pridrivijo otroci iz kampusa. Ura je 18:00 in na vrsti je družabni večer. Na igrišče stopi neke vrste klovnesa, artistka gestikulacij, ki otrokom že takoj na začetku pove, da bodo zvečer nastopili v teatru. Po dvourni telovadbi glasilk, mimik, dihalnih vaj, pretegovanja udov, joge in plesa, izvabljanja eks-

se najpogosteje ne izvaja več na vaseh, saj za zdaj zapatisti še nimajo zgrajenih šol in izobraženega kadra za vse skupnosti. Tako se sekundarie dogajajo na kampusih v občinah ali pa v školjkah – kot je pravkar opisovani kampus poleg školjke La Morelija. V nekaterih školjkah končana sekundaria pomeni, da bodo lahko ti učenci izobraževali v skupnostih, v drugih školjkah pa lahko promotor (ali bolje "del izobraževalnega procesa") postane šele kdo, ki je končal tretjo – superiorno raven izobraževanja.

⁶⁵ Predmet spoznavanja prakse zapatističnega boja.

⁶⁶ Predmet, kjer se otroci učijo pridelovati semena, vzgajati rastline, perutnino, učijo se o boleznih in pripraviti naravnih zdravil, pridelavi itn.

presij telesa iz otrok, iz nekaj acampamentistov, ki v tem teatru sodelujemo, izvabi prave talente za igro. Ko otrokom čez dve uri poda iztočnico za igro, jo na odru igrišča realizirajo po svoji domišljiji. Od začetnih nerodnosti in nepripravljenosti po drugi uri pedagoških trikov vsi sodelujejo in nastopajo ter prispevajo k umetnosti alternativnega izobraževanja. Takrat naju pokliče Komisija za informiranje, ki nama pripravi izjemen encuentro s podrobno in natančno predstavitvijo delovanja in razvoja v šolkji La Morelija.

11. SKLEP

Na kratko smo prikazali organiziranje, razvoj, življenje in delo, boj in izobraževanja v zapatističnih skupnostih. Poznavanje zapatističnega boja proti neoliberalizmu in onkraj njega je pomembno, saj se lahko v času apologij kapitalizma in neoliberalizma učimo in preizkušamo metode, principe, vednosti, teorije in jezike, da bi lažje premišljali in ustvarjali poti, vulkane, steze in potoke onkraj neoliberalizma tudi v Sloveniji, Evropi in svetu. Prav tako nam zapatistična praksa pomaga vizualizirati boje, jih vključevati in mrežiti, saj se številni artikulirajo prek zapatističnih in drugih praks, ki so po vstaji 1994 vzniknile tudi v drugih predelih neoliberalnega laboratorija Latinske Amerike in širše. Za svoj boj niso uporabljali radikalnih teoretskih tekstov ali levičarskih manifestov, pač pa preprost, vehementen in poetičen jezik, s katerim z magičnim realizmom, pravljičami ali pripovedkami razpirajo posamezna poglavja in barvajo nova, da bi okrepili, podprli svoj boj, s tem pa tudi naše boje, iz katerih, kot pravijo, se učijo, jih opazujejo in premišljajo. Tole besedilo je zato vzpodbuda za boj v domačem prostoru, za poskus izobraževanja v boju, kjer *nikogar ne učimo in se učimo sami skupaj z drugimi*.

LITERATURA

- BOOKCHIN, MURRAY (1990): *Remaking Society: Pathways to a Green Future*, Boston: South End Press.
- CCRI – CG EZLN (Tajni staroselski revolucionarni komite – generalno poveljstvo Zapatistične vojske nacionalne osvoboditve – EZLN) (2005): “Šesta deklaracija iz Lakadonskega pragozda”, URL: <http://www.dostje.org>.
- EARLE, DUNCAN in SIMONELLI, JEANNE (2003): *Uprising of hope: Sharing the Zapatista Journey to Alternative Development*, Altamira Press.
- FREIRE, PAULO (1972): *Pedagogy of the Oppressed*, London: Penguin.
- FREIRE, PAULO (2004): *Pedagogy of Hope: Reliving Pedagogy of the Oppressed*, London – New York: Continuum.
- HOLLOWAY, JOHN in PELAEZ, ELOINA (1998): *Zapatista! Rethinking Revolution in Mexico*, London: Pluto Press.
- HOLLOWAY, JOHN (1996): “The Concept of Power and the Zapatistas”, *Common Sense 19*, URL: <http://aries.gisam.mtu.edu.tr/chiapas/power.html>.
- ILLICH, IVAN (1971/2002): *Deschooling society*, London – New York: Marion Boyars Publishers.
- LOPEZ, ADRIANA MONJARDIN (2004): “Las Juntas de Buen Gobierno: en Guerra contra la guerra”, *Rebeldia*, št. 24, 16–21.

- PETRAS, JAMES (1997): *Neoliberalismo en America Latina: La izquierda devuelve el golpe*, Buenos Aires: Homo Sapiens Ediciones.
- RAMÍREZ, GLORIA MUÑOZ (2003): "20 y 10 el fuego y la palabra", Mexico: Ediciones La Jornada.
- RAMÍREZ, GLORIA MUÑOZ (2004): "Los caracoles: reconstruyendo la nacion", *Rebeldía*, št. 23, 3-24.
- RAMÍREZ, GLORIA MUÑOZ (2004): "Radio Insurgentes: La voz de los sin voz", *Rebeldía*, št. 24, 29-33.
- REDACTION (1997): *Chiapas und die Internationale der Hoffnung*, Köln: ISP.
- RED POR LA PAZ-CHIAPAS (2004): *Proceso de paz, proceso de guerra 1994-2003*, Mehika. SHIVA, VANDANA (2002): *Water Wars: Privatization, Pollution, and Profit*, London: Pluto Press.
- SUBCOMANDANTE INSURGENTE MARCOS (2002): "Sedem ločenih kosov globalne sestavljanke", *Časopis za kritiko znanosti*, št. 209-210, letnik XXX, 37-58.
- SUBCOMANDANTE INSURGENTE MARCOS (2005): "Un pingüino en la selva lacandona. I/II", URL: <http://www.ezln.org/documentos/2005/pinguino1.htm>
- SUBCOMANDANTE INSURGENTE MARCOS: "Un pingüino en la selva lacandona. II/II", URL: <http://www.ezln.org/documentos/2005/pinguino2.htm>
- SUBCOMANDANTE INSURGENTE MARCOS (2004): *La treceava estela*, Mexico: FZLN.
- TREJO, RUBÉN (2005): *Magonismo: utopia y revolucion 1910-1913*. Mehika: Cultura Libre.